مسئولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

ډاکټر عبدالقیوم مومند ۲۰۱۹/۰۸/۱۴

دولتي، حکومتي او سیـــاســـي جوړښــت

دویمه برخه

د ملکیت خپلواکي:

که چیرې یو انسان وس ولري او په قانوني توګه یوڅه لاس ته راوړي، دا څه د هغه ملکیت ګڼل کیږي. د ملکیت حق په اسلام کې د خلافت څخه سرچینه نیولي ده، چې د اسلامي عقیدې ستره برخه ده. په اسلام کې مالک لوی څښتن ﷻ دی او انسانانو سره ملکیت د امانت په توګه پروت وي، ساتنه یې کوي او د دې روښنایي په رڼا کې د مال او جایداد د لرلو او له هغې څخه د ګټې اخستلو حق لري. امام غزالي رحمة الله علیه لیکي چې "د شریعت لوی مقصد د خلکو د ژوند بنیګڼه، رغونه او پرمختیا ده چې په حقیقت کې د عقیدې، ژوند، عقل، شتمنۍ او ملکیت ساتنه ده. څوک چې د دې پنځوو رکنونو ساتنه او پالنه وکړي، د عامه بنیګڼو خدمتګار دی او دا غوره کار دی"([1])

ملکیت په اسلام کې په دوو برخو ویشل کیږي:

۱. ځاني (شخصي) ملکیت. هغه ملکیت ته ویل کیږي چې یو کس د هغې ملکیت خاوند وي او له هغې ملکیت څخه ګټه اخستل یواځې په هغه پورې، او یا داسې بل کس پورې چې نوموړي ورته د ګټې اخستلو جواز ورکړی وي، محدود دی. نه یواځې دا چې اسلام انسانانو ته د ځاني ملکیت د لرلو پوره حق ورکوي بلکې ځاني ملکیت د اسلامي اقتصاد بنیادي رکن دی. په اسلام کې ځاني ملکیت انسان د غلا، زیاتي او غصب څخه ساتي او هغه کسان چې د بل چا مال ته تاوان رسوي، یا یې غلاکوي او یا یې هم غصبوي، اسلام هغوی ته سخته سزا ټاکلې ده. د دې ترڅنګ د ځاني ملکیت لپاره خاصې لاربنوونې او قوانین مسلمانانو ته رالیږل شوي چې د هغو په رڼا کې مسلمانان مکلفیت لري چې ځاني ملکیت ترتیب کړي. د بیلګې په توګه اسلام سود، دوکه، رشوت، انحصار، ناوړه ګټه ، احتکار، ناروا ګټه او ځینې نورې تجارتي راکړې ورکړې چې د اسلامي شریعت له حکمونو سره په ټکر کې وي، حرامې ګرځولې دي.

۲. عام ملکیت. عام ملکیت د ټولې ټولنې او یا د یوې ټولنې د لویې پرګنې ملکیت او حق دی. هیڅوک په ځانګړې توګه د دې ملکیت دعوه نشي کولای. په دې ملکیت کې جوماتونه، روغتونونه، سړکونه، سیندونه، سمندر، دولتي خزانې او داسې نور ټولګټي مدارک داخل دي.

د کارکولو خپلواکي:

په اسلام کې کارکول له قانوني لارې څخه روزي پیداکولو، د ژوند بسیاکولو او دنیایی ارامتیا ته ویل کیږي چې په اسلام کې لوړ ځای لري او کارکوونکو ته د احترام او ویاړ په سترګه کتل شوي. اسلام هر انسان ته، که نر وي او که ښځه، د دې حق ورکوي چې په هره برخه کې چې وغواړي کار وکړي، په دې شرط چې د کار کولو څخه ټولنیزې او اخلاقي ستونزې رامینځته نه شي، د شریعت خلاف نه وي او ټولنې ته تاوان ونه رسوي. همدا د کار ارزښت دی چې اسلام کار کولو ته د جهاد په سترګه ګوري. له کعب بن عجزه(رض) څخه روایت دی.

مَرَّعَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ، فَرَأَى أَصْحَابُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ جَلَدِهِ ونَشَاطِهِ مَاأَعْجَبَهُمْ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَوْ كَانَ هَذَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنْ كَانَ خَرَجَ يَسْعَى عَلَى وَلَدِهِ صِغَارًا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَإِنْ خَرَجَ يَسْعَى عَلَى أَبَوَيْنِ شَيْخَيْنِ كَبِيرَيْنِ فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَإِنْ كَانَ يَسْعَى عَلَى نَفْسِهِ يَعِفُّهَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَإِنْ كَانَ خَرَجَ رِيَاءً وتَفَاخُرًا فَهُوَ فِي سَبِيلِ الشَّيْطَانِ([2])

---

[1] المستصفی من في أصول الفقه، ۱۹۳۷، لومړی ټوک، ۱۳۹ مخ .
[2] المعجم الکبیرللطبراني، ۲۸۲، ۱۹ ټوک، ۱۲۹ مخ .

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

ژباړه: يو سړی د رسول اللهﷺ ترخوا تيرشو او اصحابو وليد چې هغه ځومره سخت کار کوي او په کار کولو کې ځومره زيات بوخت و. اصحابو وويل. اې د خدای پيغمبره! کاش چې دې سړي دومره سخت او زيات کار د خدایﷻ د رضا لپاره کړای وای. رسول اکرمﷺ ځواب ورکړ. که هغه کارکوي چې خپلو وړو ماشومانو ته روزي پيدا کړي او د هغوی ساتنه وکړي، نو دا کارکول يې د خدایﷻ لپاره دي. که هغه کارکوي چې خپلو زړو مور او زوړ پلار ته روزي پيداکړي او د هغوی ساتنه وکړي، نو دا کارکول يې د خدایﷻ لپاره دي. که د دې لپاره کار کوي چې پر خپل نفس کنترول ولري او خپل شيطاني موخې په ولکه کې ونيسي، نو دا کارکول يې د خدایﷻ لپاره دي. له بله پلوه که هغه د دې لپاره کارکوي چې ځان نورو ته غښتلی ځرګند کړي او د کارکولو له وجې نه شهرت ترلاسه کړي، نو دا کارکول يې دشيطان لپاره دي.

د مسلمانانو د ژوند ستره موخه د لوی ښتنﷻ رضايت دی. کارکول او قرباني ورکول دوه هغه غوره لارې دي چې د لوی ښتنﷻ رضا پرې ترلاسه کيږي. په قرآن عظيم الشان کې د کار کولو او د ژوند د بقا لپاره د ګټې ستاينه شوې او د لوی ښتنﷻ له نعمتونو ځخه شميرل کيږي. ځينې علما کار کولو ته د عبادت درجه ورکوي.

د عقيدې او ايمان خپلواکي:

انسانان د دې حق او واک لري چې پرته له زور او زياتي ځخه د ځان لپاره هغه دين غوره کړي چې هغوی پرې معتقد وي. زور او زياتی د انسان د خپلواکۍ له اصولو سره په ټکر کې دی. په هغه ځا چې يو ځه په زور منل کيږي، په واقيعت کې په هغه ځه باور نلري چې مني يې، مګر د ځان يا اولاد او يا مال د ژغورلو لپاره دا کار کوي. د اراز منل غلط، بيکاره او بې ارزښته منل دي، ځکه چې د هغه په زړه کې منل نه وي. په دا راز منلو کې باور او وفاداري نه وي او منفي پايلې لري.

که د لوی ښتنﷻ کلام ته رجوع وکړو، لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ، نو دا ځرګنديږي چې اسلام د عقيدې او ايمان په برخه کې زورزياتی بالکل رد کړی او انسان ته يې خپلواکي ورکړې ده.

اسلام وايي چې عقيده، ايمان او فکر بايد د خپلواک فکر په رڼا کې روزنه او پالنه وکړي. همدا وجه ده چې لوی ښتنﷻ فرمايلي دي.

وَلَوْشَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا ۚ أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ(۳)

ژباړه: او که اراده فرمايلې وای رب ستا، خامخا به ايمان راوړی وای ټولو کسانو د ځمکې په اجماع سره، نو آيا ته مجبوره کوې (بې له ارادې زما) خلک چې شي دوی (ټول) مؤمنان، بلکې نه شي کولی(٤).

همدا راز.

فَذَكِّرْإِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ۝ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ(۵)

ژباړه: نو ته يې وپوهوه (ای محمده) بيشکه همدا ته پند ورکونکی يې. نه يې پر دوی باندې مسلط کړی شوی (چې په زور يې مسلمانان کړې) (٦).

دا آيتونه ځرګندوي چې انسان د دې حق لري چې ځانته خپل دين غوره کړي او دا هم ځرګنديږي چې د ديني او عقيدوي مسائيلو په برخه کې بايد خبرې اترې او بحث موجود وي. د فکر د تبادلې امکانات بايد موجود وي او انسان بايد د دې شونتيا ولري چې هغه برخې ځانته روښانه کړي چې پوهه او ځرګندونې يکې کمزورې وي. عقيده او ايمان هغه وخت رامينځته کيږي او خبره او عمل هغه وخت منل کيږي چې انسان په يو ځه قانع شي او دا قناعت ثبوت ورپلاس کړي.

د عقيدې او ايمان خپلواکي د عمل د خپلواکۍ مانا لري چې په هغې کې يو انسان واک لري چې خپل ديني او عقيدوي چارې پرته له کوم تهديد او تحقير ځخه ترسره کړي. البته د يادونې وړ ده، کله چې په بشپړه خپلواکۍ او آزادۍ سره يو ځوک د اسلام دين ومني او له مسلمانيدو وروسته کوم بل دين غوره کړي، اسلامي شريعت د دې لپاره اجازه نه ورکوي. هغه ځوک چې د مسلمان کيدلو وروسته بل دين غوره کړي هغه ته مرتد ويل کيږي چې حکم يې په اسلامي شريعت کې معلوم دی.

د فکر او نظر خپلواکي:

اسلام د فکر او نظر د خپلواکۍ حقونه خوندي ساتلي دي او انسان ته دا خپلواکي ورکړل شوې ده چې ان د ځيزونو او اسبابونو د خلقت په هکله هم فکر وکړي، ټول ښکلوري يې وځيړي او خپل ډاډ ترلاسه کړي. اسلام انسان دې ته هڅوي چې د خلقت، آخرت، نړۍ او خپل چاپيريال په هکله ځيرنې وکړي، په دنيايي چارو کې ځيرنې وکړي، خپل عقل په کار واچوي او د ځمکې پرمخ له پيرزوينو ځخه د انسانيت لپاره ګټه واخلي.

---

۳ يونس، ۹۹.
٤ کابلی تفسير .
۵ الغاشية، ۲۱. ۲۲.
٦ کابلی تفسير .

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رااليرلو مخکې په ځير و لولئ

انسان د دې قوت لري چي له طبيعت څخه د ځان او ټولني د ښيګنو لپاره ګټه واخلي او د شونتيا تر بريده پورې يې د دې ګټو لپاره راوڅرخوي. دا ټول هغه وخت شوني دي چې انسان د چارو او کړنو په اړه قوي فکر وکړي. دا راز انسان د ځان او ټولني د جوړښت او پرمختيا په خاطر د ښو اعمالو ستاينه او ملاتړ کوي، په دې لار کې عملي ګامونه پورته کوي او د بدو او ناوړو کړو (اعمالو) مخه نيسي. لوى څښتنﷻ فرمايي.

كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ.(٧)

ژباړه: يئ تاسي (اې محمدي امته) د خير امت چي ايستلي شوى دى لپاره د خلکو چي حکم کوئ تاسي (هرچاته) په معروف (نيکی) سره او منع کوئ تاسي (هرڅوک) له بدى ځني او ايمان لرئ په الله باندي(٨).

داراز څرګندوني د ټولنيزعدالت د رامينځته کولو او ټولنه د سوکالی په لور د وړلو لپاره يو ضروري رکن دى. علما او روڼ اندي په دې برخه کې ځانګړې دندې او مسوولیتونه لري. دا هغه څه دي چې د اسلام پيغمبر به پرې عمل کاوه. کله به چې هم رسول اکرمﷺ د قومونو له زورواکو مشرانو او پاچايانو سره مخ شو د هغوى ناوړه کړو ته به يې د نيوکې او اعتراض ګوته نيوله.

داراز ګوته نيول په اسلامي شريعت کې ستر او غوره جهاد بلل شوى دى. له ابوسعيدالخدري(رض) څخه روايت دى چې رسول اللهﷺ فرمايلي دي.

أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ عَدْلٍ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ أَوْ أَمِيرٍ جَائِرٍ[٩].

ژباړه. بهترين جهاد د ظالم پاچا او ظالم امير په مخامخ د حق خبره کول دي.

په اسلام کې د فکر او نظر خپلواکي د دې لپاره نه ده چې د بل چا سپکاوى وشي، انسان پرې تحقير شي او يا ترې بل انسان ته تاوان ورسيږي، بلکي دا خپلواکي د نيکو اعمالو د غښتلي کولو، د ټولني د پرمختګ او انساني ژوند د بسيا کولو لپاره ده.

د زده کړې خپلواکي

اسلام نه يواځې دا چې هر انسان او په ځانګړې توګه هر مسلمان دې ته هڅوي چې زده کړه وکړي او ځان د علم او زده کړې په جامه سمبال کړي، بلکې هر انسان يې په دې مکلف کړى چې علم او زده کړه ترلاسه کړي. د زده کړې اوعلم د لاسته راوړلو په اړه کوم محدوديت نشته مګر شرط دا دى چې دا زده کړه د مسلمانانو د ژوند او دين لپاره ګټوره وي او اسلامي ټولني ته ترې تاوان ونه رسيږي.

هغه زده کړه او لاسته راوړنه چې انساني ژوند او اسلامي ټولني ته تاوان رسوي، لکه جادو او يا فال ليدل، اسلام د هغې زده کړه بنده کړې او ناروا ګڼلې ده. علم او زده کړه په اسلام کې ستر ځاى لري. اللهﷻ مسلمانانو ته خپل لومړنى پيغام د لوستلو په نوم رالیږلی دی.

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ۝خَلَقَ الإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ۝اقْرَأْ وَرَبُّكَ الأَكْرَمُ۝الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ۝عَلَّمَ الإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ۝(١٠).

ژباړه: ولوله (اې محمده) په برکت د نامه د هغه رب چې پيداکړي يې دى (ټول مخلوقات)، پيداکړى يې دى انسان له يوې ټوټې وينې څخه، ولوله حال دا چې رب ستا لوى کريم دى، هغه (رب) چې ښوولی یې دی (خط انسان ته) په قلم سره، ښوونه يې کړې ده انسان ته د هغو شيانو چې دي پرې نه پوهيده[١١].

ليک او لوست د زده کړې مهم اساس دى. رسول اکرمﷺ به هغه د جنګ بنديان آزادول د چا به چې ليک او لوست زده و او مسلمانانو ته به يې ليک او لوست زده کاوه.

په اسلام کې زده کړې او علم ته دروازې خلاصې پرېښودل شوې او مسلمانان دې ته هڅول شوي چې د زده کړې او علم د لاسته راوړلو لپاره ان ليرو سيمو ته هم سفر وکړي. اسلام له بې علمی څخه کرکه کوي او تباه کوونکې تياره يې ګڼي. له دې امله اسلامي حکومت مسوول ګڼل شوى چې د ټولو خلکو لپاره د زده کړې او علم امکانات برابر کړي. د زده کړې او علم حق لکه د نورو حقونو پر خير د ټولو مسلمانانو لپاره يوشان دى.

سياسي خپلواکي:

په اسلام کې سياسي خپلواکي د خلکو هغو حقونو ته ويل کيږي، چې له هغې څخه په استفادې سره دوى د دولت او حکومت د مشرتابه کارونه تر څارنې او پلټنې لاندې ونيسي.

سياسي خپلواکي په ټولنيز او سياسي ژوند او سياسي چاپيرياِل کې د بل له تاثير څخه خلاصون دى. د دې لپاره چې په سياسي چارو کې د خپلواکی اصول پرځاى شوي وي، د ټولني مشرتابه او غړي متقابلاً مسووليت لري چې د بې پرې او آزاد قضاوت لپاره اندونه، وړانديزونه او فيصلې د کورنيو او بهرنيو عواملو او اغيزو څخه پاکې وساتي.

---

٧ ال عمران، ١١٠.
٨ کابلی تفسير .
٩ سنن ابو داود، ٤٣٤٤.
١٠ العلق، ٧- ١.
١١ کابلی تفسير .

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رااليرلو مخکې په ځير و لولئ

خلک حق لري چې مشرتابه تر پوښتنې لاندې راولي او که مشرتابه د لوی څښتنﷻ له لارښوونې او امرونو څخه لیرې شي او عدالت پرځای نه کړي، نو له دندې څخه یې هم ګوښه کړي. خلک د دې حق لري چې په حکومتي مسوولیتونو او چارو کې برخه واخلي ځکه چې سیاسي چارواکي د ټولو خلکو ګډ حق او مسوولیت دی، نه یواځې د یو ځانګړي توکم او یا خاصو خلکو. د مشرتابه غوره کول او ټاکل د شورا او ټاکنو له لارې رامینځته کیږي.
د حقوقي او شرعي چارو په څیر، سیاسي چارې هم لومړی د قرآن، سنت، اجماع او قیاس په رڼا کې ترسره کیږي، مګر که د یو څه او یا یوې مسئلې په هکله واضح روایت نه وي، چارواکي خپلې فیصلې د دیني پیاوړو عالمانو له مشورې سره سم د هیواد د ملي منافعو په چوکاټ کې دننه د خپل عقل پر بنیاد چارې پرمخ بیایي.
همدارازسیاسي چارواکي مسوولیت لري د جګړې د اعلان، سولې، د یو قرارداد د لاسلیکولو، دیپلوماسی، بودیجې او عامه ښیګڼو په برخو کې د چارو له متخصیصینو سره سلا او مشوره وکړي.

ټولنیز عدالت

ټولنیزعدالت هغو حقونو او مسوولیتونو ته ویل کیږي چې لوی څښتنﷻ انسانانو ته پرته له کوم دیني، ژبني، قومي او توکمیز توپیر څخه برابر ورکړي دي.
ټولنیزعدالت هغه ټولنیز حالت دی چې په هغې کې د یوې ټولنې د وګړو لومړنی اړتیاوې پوره شوي وي، عدلي نظام جاري وي، خلک د پرمختیا پر لورې روان وي او سوله او امنیت واکمن وي. ټولنیزعدالت هغه انساني کړنه ده چې د هغې پر مټ یو قدرتمند او شتمن انسان د کمزوري او بیوزلي انسان د حق څخه ننګه کوي او په ټولنه کې ټولنیزې ښیګڼې او ټولنیزه سوله رامینځته کوي. په ځانې توګه ټولنیزعدالت د بل چا مال نه خوړلو، خپل خپلوانو، په ګاونډ او ولس کې له خلکو سره عامه ښیګڼې کولو، په چارو، مشورو، او جرګو کې بې پرې او عادلانه پرېکړو کولو ته ویلای شو. که یو انسان په خپل ژوند کې تعصب ونلري، په حق ولاړ وي او له هرچا سره سم او برابر ولاړ شي نو ټولنیزعدالت یې پرځای کړی دی. په دولتي او حکومتي برخو کې ټولنیزعدالت له ملي شتمنیو څخه د یو هیواد د وګړو شریکي، بې قید او شرطه او عادلانه ګټه اخستنې ته ویل کیږي.
لوی څښتنﷻ ټولنیز عدالت د مسلمانانو د ژوند برخه او مسوولیت ګرځولی دی چې د انساني ژوند هر اړخ پکې ګډ دي.
ټولنیزعدالت او ټولنیز، اقتصادي، سیاسي او علمي پرمختګ یو په یل پورې تړلي دي، یو بل پوره کوي، او د ټولنې د روغ او رغنده جوړښت مهم توکی جوړوي. پرته د یوه له شتون څخه د بل شتون بې مانا او نیمګړی دی. که چیرې دا توکي په برابره انډولیزه توګه وړاندې ولاړ شي نو بیوزلي له مینځه ځي، د خلکو بنسټیزه اړتیاوې پوره کیږي، ملت د حکومت له زور زیاتي څخه په امن کې وي، په ورځنیو چارو کې فیصلې په عدل سره سرته رسیږي او انسان د فکري او جسمي خپلواکۍ په چاپیریال کې ژوند کوي.
لوی څښتنﷻ د قرآن عظیم الشان په بیلابیلو آیتونو کې په عدل کولو حکم کړی او فرمایي: عدل تقوی ته نږدې دی. اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ(۱۲).
که د تقوی لغوي مانا ته وکتل شي؛ نو له بدو او ناوړه اعمالو څخه د ځان ساتنې په مانا ده او په حقیقت کې ځان لوی څښتنﷻ ته نږدې کول دي. تقوی یواځې پنځه وخته لمونځ کولو ته نه وایي او متقي هغه څوک نه دی چې یواځې پنځه وخته لمونځ وکړي، بلکې متقي هغه څوک دی چې ځان له هرراز بدو او ناوړه اعمالو څخه وساتي او عدالت پرځای کړي، ځکه نه پرځای کول یې له تقوی څخه لیرې کیدل دي.
د ټولنیزعدالت او ټولنیزو ښګینو په هکله هراړخیزې لیکنې شوې دي چې د ټولو راوړل به دا لیکنه اوږده کړي مګر دعمومي نظریاتو د وړاندې کولو لپاره دا غوره ګڼم چې ځینې بیلګې یې دلته راواخلم.
افلاطون په خپل اثر جمهوریت کې لیکي چې عدالت هغه انساني سپیڅلتیا او فضیلت دی چې په انسانانو کې پرلپسې مقاومت، ثبات او ښیګڼه رامینځته کوي او په ټولنیزه توګه په ټولنه کې داسې یوهه رامینځته کوي چې له امله یې په ټولنه کې ټولنیز او خپلمنځی برابروالی، همغاړیتوب او ښیګڼه رامینځته کیږي.
ارسطو عدالت ته د مساوات په سترګه ګوري او په ټولنه کې د شتمنیو او اقتصادي وړتیاوو برابر ویش اړین ګڼي. دا برابرښت عمومي برابرښت نه دی بلکې د انسانونو د جسمي او فکري وړتیا او پوهې، او په ټولنه کې د هغه په مثبتې برخه اخستنې پورې تړاو لري.
عدالت د ابن خلدون د ټولنیزفکر (تیوری) مرکزي ټکی او اساس دی او د عدالت ټینګول د شریعت د قانون د عملي کولو سره تړي. که کومه اسلامي ټولنه شرعي احکام نه ترسره کوي او شریعت نه عملي کوي هغه ټولنه د عدالت څخه وځي او ټولنه د نابودی خوا ته ځي.

۱۲ المائدة، ۸ .

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

سیدجمال الدين افغاني ليکي. يواځې هغه ټولنې عدالت پرځای کولای شي چې لوړ ديني او فکري معيارونه ولري. د لوړو ديني او فکري معيارونو په لرلو سره د ټولنې وګړي کولای شي د حکومت چارواکي تر نظر لاندې ونيسي او پرېنږدي چې هغوی ظلم، ناروا او بيعدالتي وکړي.
محمدعبده وايي چې عدالت يواځې د روغ عدلي جوړښت په جوړولو سره رامينځته کيدای شي او دا عدلي جوړښت بايد تل د بياشکل نيولو په حالت کې وي ترڅو د ټولنې اړتياوې پوره کړای شي.
ابوالاعلی مودودي ليکي چې صحيح او رښتينی عدالت هغه وخت رامينځته کيږي چې کله چيرې يوکس ته يوه دنده سپارل کيږي هغه بايد داسې فکر ونکړي چې دی هغه يواځنی موجود دی چې ورسپارل شوی دنده سرته رسولای شي، يا هغه څه وکړي چې زړهٔ يې غواړي او يا د خپلو ګټو لپاره کار وکړي، بلکې ورسپارل شوې دندې ته د امانت په سترګه وګوري او د لوی څښتنﷻ د رضا لپاره خپله دنده پرمخ بوځي.
سيدقطب وايي چې ټولنيز عدالت هغه وخت رامينځته کيدی شي چې انسان په فکري، روحي او جسمي لحاظ د غلامی د قيد او شرط څخه ازاد وي، د چا پيرو نه وي او يواځې لوی څښتنﷻ ته پيرو وي.
ټول انسانان لوی څښتنﷻ سره نيغ په نيغه سيده او په پوره برابری سره د راز او نياز لار لري او د لوی څښتنﷻ څخه هرڅه پخپله غواړي. همدا ازادي او له لوی څښتنﷻ څخه ويره او غوښتنه ده چې د ټولنيز عدالت بنسټونه ټينګوي.
د اسلامي علماوو د اندونو په نظر کې نيولو سره او د قرآني لارښوونو په لارښوونه کې موږ دا ويلای شو چې په اسلامي ټولنه کې ټولنيز عدالت د جايداد او شتمنيو په عادلانه، با انصافه، روښانه، خواخوږي او بېغالو ويش، د خلکو د بنسټيزو اړتياوو د پوره کولو، او د ځواکمنو او شتمنو په بدل کې له کمزورو او بيوزلو څخه د ساتنې اوننګې د اصولو پر بنيادونو ولاړ دی. نه يواځې دا چې يو مسلمان له بل مسلمان سره د عدالت په عملي کولو کې مسووليت لري، بلکې مسلمان مسوول ګڼل شوی چې د هر انسان په مقابل کې له عدالت څخه کار واخلي، سره له دې چې هغه يې مخالف او يا دښمن هم وي. لوی څښتنﷻ په قرآن عظيم الشان کې فرمايي.
إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ ۚ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا(١٣).
ژباړه: بيشکه الله امر کوي په تاسي (ای مؤمنانو) چې وسپارئ تاسي امانتونه اهل د امانتو ته او کله چې حکم کوئ تاسي په مينځ د خلکو کې نو حکم وکړئ په انصاف سره! بيشکه الله ښه شی پند درکوي تاسي ته په هغه سره (چې د امانتونو ادا او په عدل سره حکم کول دي). بيشکه چې الله ښهٔ اوريدونکی ښهٔ ليدونکی دی(١٤).
همداراز اللهﷻ بيا فرمايي.
يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَبِالْقِسْطِ ۖ وَلَايَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّاتَعْدِلُوا ۚ اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ(١٥).
ژباړه: ای هغو کسانو چې ايمان مو راوړی دی (ای مؤمنانو) اوسئ تاسي محکم ولاړ (په حق باندې) لپاره د الله (اوسئ تاسي) شاهدان په قسط (عدل او انصاف) سره او نه دی باعث کړی تاسي دښمني د يو قوم په دې باندې چې عدل او انصاف به ونکړئ تاسي. عدل وکړئ تاسي، همدا (عدل) ډير نږدې دی تقوی ته او وويريږئ تاسي له الله (نوظلم مه کوئ)، بيشکه چې الله ښهٔ خبردارډی په هغو اعمالو چې کوئ يې تاسي(١٦).
له پورتنيو لارښوونو څخه پوره څرګنده ده چې مسلمانانو او ټولو انسانانو ته د هغوی د حقه حقونو ورکول، پر هغوی باندې د ټولنيزو ګټو ويشل، د هغوی د لومړنيو او بنسټيزو اړتياوو پوره کول او د هغوی په اړه د فيصلو پر وخت له عدل او انصاف څخه کار اخستل د هر مسلمان فريضه ده او نه پرځای کول يې د لوی څښتنﷻ له اوامرو څخه سرغړونه ده.
بل مهم ټکي چې له پورتنيو لارښوونو څخه لاس ته راځي، هغه په ټولنه کې د وګړو ترمينځ د حقونو برابري او همغږي ده. اسلام دا مني چې انسانان د بيلابيلو ظرفيتونو او پوهې سره پيدا شوي دي. لکه څنګه چې انسانان په وجود، جوړښت، او رنګ کې يو له بل څخه توپير لري، همداراز دوی په ذهن، عقل، پوهه او نورو وړتياوو کې هم يو له بل څخه توپيرلري. د انسانانو د زيږيدنې ځای، د هغوی جغرافيايي چاپيريال، د هغوی فزيکي او کورنی حالت او د هغوی بيولوژوکي او ارثي ځانګړتياوې د انسانانو په ذهن، پوهه او ژوند ژورې اغيزې لري.
له دې امله ټولنيز او اقتصادي توپيرونه هم د انسانانو يو طبيعي حالت ګڼل کيږي. سره له دې چې لوی څښتنﷻ د قرآن عظيم الشان په بيلابيلو آيتونو کې موږ ته د انسانانو ترمينځ توپير راپه ګوته کوي، مګر قراني آيتونو او د رسول اکرمﷺ احاديثو د شتو او شتمنی او د شتمن او نيستمن ترمينځ د تفاوت عقلي حدود ټاکلي دي. اسلام د انسانانو ترمينځ

---

١٣ النسآء،٥٨.
١٤ کابلی تفسير .
١٥ المآئده، ٨ .
١٦ کابلی تفسير .

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رااليرلو مخکې په ځير و لولئ

د اقتصادي وړتیاوو او شتمنیو په مساوي ویش حکم نه کوي، مګر اسلام په عادلانه، باانصافه، روښانه، خواخوږي او بېغالو ویش باندې حکم کوي.
اسلام د دې اجازه نه ورکوي چې یو دې د شتمنیو په لرلو سره د هوسا او غنا ژوند تیروي او بل دې لوږه او تنده تیروي. لوی څښتن ﷻ انسانانو ته د دې اجازه نه ورکوي چې مال، دولت، سره او سپین امبار کړي او د لوی څښتن ﷻ په لار او د ټولنې په ښېګڼه کې یې ونه لګوي. همدا وجه ده چې لوی څښتن ﷻ په قرآن عظیم الشان سورة التوبه کې فرمايي.
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۗ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ {۳۴} يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ ۖ هَٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ{۳۵}(۱۷).
ژباړه: اې مؤمنانو! واقعاً چې (داهل کتابو) زیاتره عالمان او پیروان په ناروا توګه د خلکو مالونه خوري او د الله له لارې ایسارول کوي، او هغو خلکو ته هم د دردناکې سزا زیرې ورکړه چې سره او سپین ذخیره کوي او د الله په لار کې یې نه لګوي. په هغه ورځ چې دغه خزانې به د دوزخ په اور سرې شي بیا به یې تندي، اړخونه او شاګانې پرې داغل کیږي. (ورته وبه ویل شي) دا ده هماغه خزانه چې تاسو خپلو ځانو ته راغونډه کړې وه (اوس) نو وڅکئ هغه چې تاسو ذخیره کول.(۱۸)
څرنګه چې اسلامي اقتصادي جوړښت ټولو انسانانو او په ځانګړې توګه مسلمانانو ته د هغوی د بنسټیزو اړتیاوو د پوره کولو ضمانت ورکوي له دې امله اسلامي حکومتونه او یا په اسلامي هیوادونو کې حکومتونه مسوولیت لري چې دا اړتیاوې پوره کړي. د اسلامي ټولنو حکومتونه مسوولیت لري چې خلکو ته ټولنیزمسئونیت برابر کړي.
همداراز د اسلامي حکومتونو مسوولیت دي چې بزګر، کارګر او د ټولنې نور غړي د شمتنو او ځواکمنو زورواکو د استثمار، ظلم او زیاتي څخه وساتي. همدا وجه ده چې اسلام سود، استثمار، ظلم او زیاتی ناروا ګرځولي دي، ځکه سود، استثمار، ظلم او زیاتی د بیعدالتی وروستی اندازه ګڼل شوې ده. استثمار، ظلم او زیاتی نه یوازې له سود څخه رامینځته کیږي بلکې رشوت، جواري (قمار)، ګونګه او ناځرګنده تجارتي معامله، انحصار، اختلاس، ټګي او غالي کول، زنا او فحشا، او داسې نورو ناوړه اعمالو څخه هم رامینځته کیږي چې اسلام دا ټول ناروا او حرام ګرځولي دي. ابن حزم الأندلسي په خپل کتاب المحلی بالآثار کې لیکي چې له رسول اکرم ﷺ څخه روایت دی.
د آدم زوی (انسان) پرته له دې نه بل کوم حق نه لري چې یو کور ولري چې په هغې کې ژوند وکړي، یوه جوړه جامې ولري چې په هغې یې د وجود لوڅوالی پټ شي، یوه ټوټه ډوډۍ ولري او څه اوبه ولري. همدراز له حضرت عمر(رض) څخه روایت دی. که په هغه څه چې زه اوس پوهیږم، پخوا پوهیدی، ما به هیڅکله هم ځنډ نه واې کړی او په یقین سره به مې د شتمنو شتمني په غریبو مهاجرو ویشلي وای. او له علي کرم الله وجهه څخه روایت دی. لوی څښتن ﷻ په شتمنو باندې فرض ګرځولي چې د بېوزلو بنسټیزې اړتیاوې پوره کړي. که هغوی وږي وي او یا لوڅ او یا په نورو مالي ستونزو کې اخته وي، علت یې دا دی چې شتمن خپله دنده او مسوولیت نه ترسره کوي. له دې امله لوی څښتن ﷻ به له هغوی څخه د حساب او فیصلې په ورځ پوښتنه وکړي او هغوی ته به اړونده سزا ورکړي(۱۹).
ټولنیزعدالت یوازې په اقتصادي برخه کې نه را لنډیږي بلکې ګناهګار ته د قانون پر اساس سزا ورکول او د قانون پرځای کولو ته هم ټولنیزعدالت ویل کیږي. کله چې حکومتي او دولتي ځانګې له خپل قدرت څخه روا استفاده کوي، د قانون د اصولو مراعات، څارنه او پاملرنه کوي نو ټولنیزعدالت پرځای کیږي.
حکومت د ټولنیزعدالت د اصولو او غوښتنې پر اساس مسوولیت لري چې د خلکو حق پرځای کړي، د ولس له حق څخه په کورني چاپیریال کې او په نړیواله کچه ننګه وکړي. له عبدالله ابن عمر(رض) څخه روایت دی چې رسول اکرم ﷺ فرمایلي دي.
أَلاَ كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ فَالأَمِيرُ الَّذِي عَلَى النَّاسِ رَاعٍ...(۲۰)
ژباړه: وپوهیږئ، تاسې هر یو ساتونکي یاست او تاسې هر یو د خپلو وګړو (دحالت) په هکله ځواب ورکوونکي یاست. واکمن (امیر) د خپل ملت ساتونکی دی او د ملت په هکله به ترې پوښتنه کیږي...
د حکومت مسوولیت نه یوازې د ولس په ټولنیزو، اقتصادي او عدلي چارو کې اړین او اغیزمن دي، بلکې حکومت مسوولیت لري چې حتی د واده کولو په مسایلو کې هم د خپلو وګړو ساتونکی وي. رسول اکرم ﷺ فرمایلي دي.
عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ "لاَ نِكَاحَ إِلاَّ بِوَلِيٍّ". وَفِي حَدِيثِ عَائِشَةَ "وَالسُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لاَ وَلِيَّ لَهُ"[۲۱].
ژباړه: پرته د واک لرونکي مشر (ولي) څخه نکاح نه کیږي...او سلطان (حکومت) د هغه چا واک لرونکی مشر (ولي) دی چې واک لرونکی (مشر) نه لري.

---

۱۷ سورة التوبه ۳۴- ۳۵.
۱۸ روانه او ساده ژباړه، مولوي فاروق غلجی .
۱۹ المکتبة الشاملة، دریم بحث .
۲۰ صحیح البخاري، کتاب الاماره، ۱۸۲۹ .
۲۱ سنن ابن ماجه، کتاب النکاح، ۱۸۸۰ .

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

ټولنيزعدالت په ټولنه کې ولسي، کلتوري او ټولنيز پوخوالی رامينځته کوي، ځکه د ټولني وګړي خپل ځان، خپله ټولنه او د خپلې ټولني وګړي په ښه توګه پيژندی شي. د ټولني د وګړو ترمينځ د سپينو، آزادو او صادقانه خبرواترو لار خلاصيږي، او د ټولني د وګړو په مينځ کې د اعتماد فضا او يو بل ته د نيک نظر اړيکي ټينګيږي.
د ټولنيزعدالت رامينځته کول يوازې د حکومت د چارواکو او يا د ځينو ګوتو په شمېر کسانو مسووليت نه دی، بلکي د ټولني ټول غړي او ټولنيزبنسټونه بيلابيل مسووليتونه لري.
حکومت، ولس ته مسووليت لري او ولس، حکومت ته مسووليت لري.
همدارازد ولس وګړي يو بل ته مسووليت لري او يو د بل د چارو او اعمالو څارنه کوي. د بيلګې په توګه يو مسلمان چې زکات پرې فرض کيږي، مسووليت لري چې زکات اړو کسانو ته ورکړي. که د شتمن کس د زکات په ورکولو سره د اړ کس لومړنۍ اړتياوې له مينځه ولاړې نه شي او ژوند يې په لوږه او سختئ کې تيريږي، شتمن کس د ديانت له مخي مسووليت لري چې د زکات تر څنګ له نوموړي کس سره نوره مرسته هم وکړي ترڅو د هغه ابتدايي اړتياوې پوره شي.
په اسلام کې د ټولنيزعدالت غوره بيلګه رسول اکرمﷺ او د هغه ياران دي. له أبي سعيدالخدري(رض) څخه روايت دی چې رسول اکرمﷺ فرمايلي دي.
"مَنْ كَانَ عِنْدَهُ فَضْلُ ظَهْرٍ فَلْيَعُدْ بِهِ عَلَى مَنْ لاَ ظَهْرَ لَهُ وَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ فَضْلُ زَادٍ فَلْيَعُدْ بِهِ عَلَى مَنْ لاَ زَادَ لَهُ". حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ لاَ حَقَّ لأَحَدٍ مِنَّا فِي الْفَضْلِ(۲۲).
ژباړه: څوک چې اضافه د سورلی ځاروی لري بايد هغه چا ته يي ورکړي چې څوک د سورلی ځاروی نلري. هرڅوک چې د خپل ضرورت څخه ډير سامان (شته) لري، خپل اضافه سامان (شته) بايد د ديانت له مخي هغه چاته ورکړي چې څوک سامان (شته) نلري. صحابه وايي: موږ فکر وکړ چې موږ د هيڅ راز شخصي اضافي شتو د ساتلو حق نلرو.
د اسلام لومړي خليفه ابوبکرصديق(رض) له خپلو څلوېښت زرو (۴۰۰۰۰) درهمو څخه پنځه ديرش زره (۳۵۰۰۰) درهم په هغو مسلمانانو وويشل چې د اسلام په دين د مشرف کيدو له امله د قريشو لخوا وهل شوي او رټل شوي وو او جايدادونه يي قريشو غصب کړي وو. يو وخت علي بن ابي طالب کرم الله وجهه د خوراک لپاره دري ډوډۍ درلودې. يوه ډوډۍ يي د ايثار(۲۳) په توګه حاجتمند ته ورکړه، دوهمه ډوډۍ يي يو يتيم ته ورکړه او دريمه ډوډۍ يي د جنګ يوه بندي ته ورکړه.
له دی ټولو څخه څرګنديږي چې په اسلامي ټولنه کې د ټولنيز عدالت پلي کول نه يوازې د حکومت او ولس مسووليت دی بلکي خدايي حکم هم دی چې هر مسلمان يي بايد پرځای کړي. مسلمان بايد د کمزورو او بيوزلو د حق ننګه کوونکی واوسي او هڅه وکړي چې کمزوري او بيوزلي د لوی څښتنﷻ له نعمتونو څخه بې برخي نشي. په هغه ټولنه کې چې ټولنيزعدالت حاکم وي، د هغې ټولني وګړي له مساوي حقونو څخه برخمن وي او د هيچا په حق تيری نشي کيدی. چيرته چي ټولنيزعدالت ټينګ وي، هلته لوږه، غربت، کمزورتيا، بيوزلي او تيری نه وي. ټولنيزعدالت په انسانانو کې او په ځانګړي ټوګه په مسلمانانو کې د داسي يو فطرت پيدا کولو ته وايي چې په قدرت او قوت باندي تکيه نه وي، بلکي انساني کرامت، عدالت، او ټولنيز روغوالی او يووالی يي د ټولني او ولس د ژوند لاربنود وي او د دي ټولني او ولس د ټينګښت او ودي بنيادونه جوړوي.

ولسي چارواکي

د دويمي برخي پای

۲۲ سنن أبي داؤد، كتاب الزكاة، ۱۶۶۳.
۲۳ ايثار پهٔ خپله اړتيا ستړګي پټول اود بل چا اړتيا ته لومړيتوب ورکولوته وايي .

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولـئ